

né válčné cíle. Význam Evropy ve světové politice ale přesto poklesl. **Hlavním ekonomickým vítězem války** byly totiž nepochybně **Spojené státy americké**. Na válce ovšem „vydělaly“ i další státy, především ty, které zůstaly neutrální – Švédsko, Švýcarsko a Nizozemí. Válka posílila rovněž Japonko a hospodářské vzrůst zaznamenaly i další země – Kanada, Austrálie a Nový Zéland, ale i jižní Afrika, Čína a Indie. První světová válka ukázala, že Evropa není sama schopna vyřešit své hospodářské a politické problémy; zvláště porážka Německa se neobešla bez vojenské a diplomatické pomoci zámožské velmocí – USA. Ideál evropské mocenské rovnováhy, který byl základem tradiční britské politiky, vzal za své.

Nové uspořádání Evropy

V důsledku války zanikly čtyři monarchistické říše: ruská, habsburská, německá a turecká. Rakousko-Uhersko přestalo existovat a jeho území se rozdělilo do sedmi států: Rakouska, Maďarska, Československa, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (později Jugoslávie), Polska, Rumunska a Itálie. Prvních pět zemí se objevilo na mapě Evropy jako nové státní útvary.

K **důležitým změnám** došlo i v dalších částech Evropy. Z nízké české říše se v Pobaltí vyčlenily jako samostatné státy Litva, Lotyšsko a Estonsko a také Finsko. Polský stát se obnovil i na územích, která předtím tvořila součást Německa, Rakousko-Uherska a Ruska. Porážené Německo ztratilo na řadu let velmocenské postavení. Jeho bývalé kolonie, podobné jako území pod tureckou nadvládou, si mezi sebe rozdělily Velká Británie, Francie, Belgie, Japonsko, Itálie a Řecko.

Morální důsledky války a střet představitelů evropských mocností

Čtyři léta trvající utrpení, s nímž se jeho účastníci ještě dlouho po válce nemohli vyrovnat, každodenní přítomnost často nesmyslné smrti, počty marmot a beznaděje, to vše vedlo ke značnému morálnímu úpadku, který ovlivnil dosavadními humanistickými ideály demokratického uspořádání společnosti. Lidé si zvykli přijímat násilí téměř jako přirozenou součást života. Projevovali neshodu s dosavadními uspořádáním „starého světa“ a chtěli vytvořit „svět nový“, hodný 20. století, který bude lidštější, spravedlivější a prosperující.

Nadejde lidstva, jestliže se upínáme, se upínaly předtím ke dvěma mužům, kteří měli ovšem odlišnou představu o novém uspořádání společnosti. Na jedné straně – na straně civilizovaného a demokratického světa – stál představitel nejhlubší světové velmoci, **americký prezident Woodrow Wilson** [vudrov vilsn]. Pokusil se formulovat zásady „světa bezpečného pro demokracii“. Na druhé straně stál **vládc ruských bolševiků Vladimir Iljič Lenin**. Zosobnil cestu sociální vzpoury, občanské války, násilné revoluce a odporu od tradičních demokratických hodnot Západu. Obdiv k myšlenkám jednoho z nich

ovšem znamenal zásadní odpor a neshodu s názory toho druhého, neboť tak protichůdné projekty obě strany světa předkládaly.

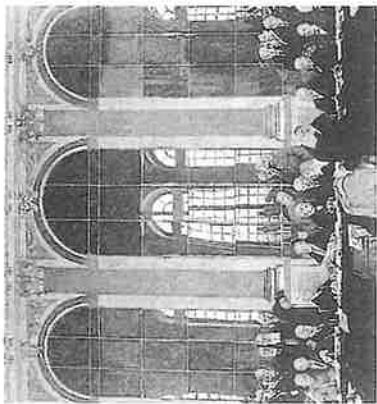
Americký prezident **Woodrow Wilson**, jehož poválečný přejed do Evropy se proměnil v opravdový triumf, kladl ideály svobodné demokratické společnosti amerického typu. Na mezinárodní společnosti se obracel s doporučením, aby se dohovorelo o spravedlivém míru. Vyhlašoval respekt k právu národů na sebeurčení. Svůj ideál „světa bezpečného pro demokracii“ chtěl zajišťt vytvořením nové mezinárodní instituce – „všeobecného sdružení národů k zajištění politické a územní neovlivnosti všem státním“ – později Společnosti národů. Do Společnosti národů ale Spojené státy americké nakonec na základě rozhodnutí Kongresu nevstoupily.

Také **Vladimír Iljič Lenin** hovořil o míru. Svoje revoluční představy ale těsně svázal s válkou. Vyhlašoval, že „předtím války imperialistické a války občanské“, která měla otevřít cestu k našemu přezítí politické moci. K uchopení moci a potom k jejímu užívání ve jménu ukázané diktatury proletariátu (ve skutečnosti šlo o diktaturu nad proletariátem a celou společností) měly podle Lenina posloužit jakožto prostředky. Ospravedlňoval použití „revolučního teroru“, jenž měl přispět k vytvoření komunistické společnosti hojnosti a dostatku, kde každý bude odměňován podle svých potřeb. Brzy se ukázalo, že tento primitivní, ale svůdný ideál světa naplnění nedojde. Bolševické revoluce v dalších zemích nezvítěly. Přesto trvalo téměř celé století, než se jasné prokázalo, že převládání Leninova cíle nebylo a nemohlo být dosaženo. Ve stopě dějin zůstaly jen bezohledné prostředky politické procsy, hromadné vraždy, lábory nucených prací, porušování lidských práv a svobod), používané ve jménu falešného cíle.

Učování nové podoby světového řádu ale nebylo jen stretem idejí a představ. Přenášelo se do konkrétních místností a diplomatických kulodů a bylo logické, že podmínky míru budou určovat vítězové. Přitom se ale jednalo o uspořádání světa a Evropy značně lišící. Víci poraženým státním vyslupovaly s rozdílnými nároky a požadavky.

► Obr. 1 Vladimir Iljič Lenin

► Obr. 2 Zrcadlový sál ve Versailles, místo konání mírové konference, na níž byla 28. 6. 1919 podepsána mírová smlouva s Německem

Versailleská konference

Základem poválečného uspořádání v Evropě se měly stát výsledky mírových jednání, která začala 18. ledna 1919 na zámku Versailles [versaj] v Paříži. Stolo se tak symbolicky právě v den 48. výročí vyhlášení německého císařství, k němuž v roce 1871 došlo na tomto místě – po porážce Francie od Pruska.

Konference se zúčastnilo dvacet sedm válečných států. Donody a pět britských dominií. Rusko nebylo na konferenci přizváno. Vedoucí funkce konference si mezi sebe rozdělilo pět hlavních mocností s takzvanými všeobecnými zájmy. Byly to Francie, USA, Velká Británie, Itálie a Japonsko. Ostatní váleční státy s „omezenými zájmy“ se mohly účastnit jen jednání, která se jich dočkala. Plénům konference se scházelo vlastně jen formálně, neboť ve skutečnosti rozhodovala Nejvyšší rada, skládající se ze zástupců pěti velmocí, a někdy dokonce jen takzvaná **rada tří**, v níž se setkávaly dominantní postavy konferen-

► Obr. 3-6 Představitelé vítězných mocností (zleva): Woodrow Wilson, David Lloyd George, Vittorio Emanuele Orlando, Georges Clemenceau

ccau [zorž klemanso] a britský premiér **David Lloyd George** [dejdvoj lojd džordž].

Záhy po zahájení mírových jednání se ukázalo, že včasť jednání dohodových spojení je namáhavá jejich často protichůdnými mocenskými zájmy. Proto ani Clemenceau nemohl pro svoji zemi zajistit výhradně „francouzský mír“, podle nějž by německo-francouzská hranice byla až na řece Rýnu. To nevyhovovalo bristckému pojetí „rovnováhy sil v Evropě“. Clemenceau se názorově sřel i s prezidentem Wilsonem, když se snažil vytvořit mezi Francií a Německem jakýsi „nárazníkový stát“. I tak byly **mírové podmínky pro porážené a zvřát pro Německo tvrdé; na evropském kontinentě válkou získala Francie**. Ze 14 bodů Wilsonova mírového projektu, z nichž konference pládně vycházela, přijala plénám schůze mírové konference především **Pakt Společnosti národů**, který tvořil i část mírové smlouvy s Německem.

Mírové podmínky předložené Německu

Velmocí předaly své mírové podmínky Německu na začátku května 1919. Německo protestovalo prakticky proti všem jejím ustanovením. Britská diplomacie za přispění USA do nich proto prosadila některé zmírňující změny. Definitivní verzi mírových podmínek si Německo již nemohlo dovolit odmítnout. **Smlouva „mezi spjatými a přidruženými mocnostmi“ a Německem byla podepsána ve Versailles 28. června 1919, v účinnost vstoupila v lednu roku 1920.**

Německo ztratilo 13 % svého předválečného území (7000 km²) a 10 % obyvatelstva (6,4 milionu) oproti roku 1913 a byly mu odňaty všechny kolonie. Francie dostala zpět Alsasko-Lotrinskou, Čísť Slesvicka připadla Dánsku, Hlučínsko Československu a Poznaňsko Polsku, které rovněž získalo část Pomorání. Pruska a po plebsitu v roce 1921 i část Horního Slezska. Přístav Gdansk byl prohlášen za svobodné město pod správou Společnosti národů. Polsku byl zajištěn přístup ke Gdanskému kordonu, kterým bylo Východní Prusko fakticky odděleno od ostatních částí Německa. Pod správou Společnosti národů přišlo na 15 let i Sársko a po uplynutí tohoto období mělo rozhodnout referendum, jaký bude další osud tohoto území. Německo také přijetím této mírové smlouvy uznalo existenci nastupnických států habsburské monarchie a výslovně i samostatnost Československé republiky a Polska. Zavázalo se též respektovat ustanovení mírových smluv uzavřených s jeho bývalými spojenci.

► Obr. 5-6 Představitelé vítězných mocností (zleva): Woodrow Wilson, David Lloyd George, Vittorio Emanuele Orlando, Georges Clemenceau

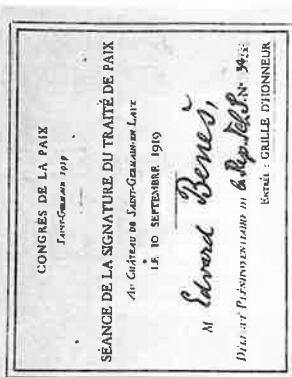
Obr. 7 Německá karikatura G. Clemenceaua z května 1919

Versailleská smlouva ukládala Německu i přísah vojenského omezení: patnáct let měla dohodová vojska okupovat levý břeh Rýna; jeho pravý břeh se měl až do hloubky 50 km stát demilitarizovaným pásmem, kde nesměla být budována vojenská zařízení ani rozmištní posádky. Německá armáda mohla dosáhnout maximálního počtu 100 000 mužů – dobrovolníků, rozpuštěn byl její generální štáb a zrušena byla i všeobecná branná povinnost. Německo nesmělo budovat vojenské letectvo a zařazovat do výzbroje ponorky, zepaliny (vzducholoďe), tanky, těžké dělostřelectvo a plynové zbraně. Tónaž německého válečného loďstva byla omezena a část obchodních loďů muselo Německo předat Británii jako náhradu za zrušeny způsobené ponorkovou válkou.

Mírová smlouva označila Německo za viníka rozpoutání světové války a uložila mu povinnost reparací. Tento problém nevyřešila versailleská smlouva definitivně. O konečné výši reparací měla rozhodnout zvláštní spojenecká komise do května roku 1921. Do té doby mělo Německo zaplatit 20 miliard marek ve zlatě, zhoří a cenových papírech.

Mírové smlouvy se spojenci Německa

Postupně byly podepsány mírové smlouvy také se spojenci Německa: s Rakouskem (19. září 1919 v Saint-Germain-en-Laye (senžermenanle)), s Bulharskem (27. listopadu 1919 v Neuilly (nejil)), s Maďarskem (4. června 1920 v Trianonu) a s Tureckem (10. srpna 1920 v Sèvres (sevr)). Podmínky obsažené v těchto smlouvách byly mírnější než ve smlouvě versailleské, obsahově však byly obdobné. Jejich hlavní význam spočíval ve vymezení hranic nově vzniklých států, předsedstvím takzvaných nástupnických států po habsburské monarchii. Tato vzájemně provázaná soustava mírových smluv bývá nazývána versailleským mírovým systémem; ten určil politickou a geografickou tvář Evropy po první světové válce.

Obr. 8 Pozvánka pro dr. Edvarda Beneše k podpisu mírové smlouvy s Rakouskem dne 10. 9. 1919 v Saint-Germain-en-Laye

Mír a poválečné uspořádání, které měl versailleský systém zajišťovat, nemělo pevné základy. Vzdýl i ve veřejném mínění vítězných států se objevovala nespokojenost s jeho podobou a poražené státy přirozeně považovaly nucené podmínky za nespravedlivé. Zvlášť Německo se nikdy nevdalo myšlenky dosáhnout jejich změn, a tím i změny uspořádání poměrů v Evropě. Navíc se brzy mělo ukázat, že mír založený na síle a mocenské převaze se stane vřakým, jakmile tato převaha začne slábnout nebo dojde-li k rozporům mezi vítěznými státy. Versailleský systém měl i další nedostatky: nerespektoval přeh politické a ekonomické požadavky řady států a ponechal nevyřešenou otázku národnostních menšin. Na druhé straně nasouval nový poměr sil v Evropě a posouval tento poměr ve prospěch demokratického uspořádání. Versailleský systém také umožnil vznik a samostatnou existenci řady nových států, které se zformovaly na základě uplatnění práva národů na sebeurčení jako výsledku národnodemancipačních snah.

Malá dohoda

Poměr sil na evropském kontinentě vyhovoval především Francii, která pod svým vedením budovala i uskupení menších spojeneckých států ve střední a jihovýchodní Evropě. Již na pařížské konferenci zprostitelkova kontakty mezi Československem, vznikající Jugoslavií a Rumunskem. Tyto státy spojoval zájem na tom, aby se v Rakousku nebo v Maďarsku nedostal zpět k moci příslušníci habsburské dynastie. Navíc je sjednocovala obava z revizionistických snah, které směřovaly k obnově „velkých Uher“ včetně území ztracených po první světové válce. Uvedené tři státy proto postupně (v letech 1920-21) uzavřely vzájemné spojenecké smlouvy a vytvořily Malou dohodu. Státy Malé dohody spolupracovaly s Francií přirozeně i z obav z opětovného růstu moci Německa a také z obav z pronikání Itálie do Podunají a na Balkán. Francie získala podstatný vliv v Polsku, ale napjaté československo-polské vztahy (spor o Těšínsko) způsobily, že Polsko zůstalo mimo rámec Malé dohody.

Washingtonská mírová konference

Mírové uspořádání v Evropě mělo svůj protín v oblastech Tichomoří a Dálného východu. I tam se naromádlo mnoho problémů a velmocenských rozporů. K nejcitlivějším otázkám patřilo námořní spojení a zbrojení. K jejich řešení byla na přelomu let 1921-1922 svolána do Washingtonu zvláštní mírová konference. Zúčastnilo se jí devět zemí, mezi nimi USA, Velká Británie, Japonsko, Francie a Itálie. Výsledkem jednání bylo přijetí smluv, které upravovaly rozdělení sfér vlivu na Dálném východě a v Tichomoří mezi USA, Velkou Británií, Francií a Japonskem, stanovily vzájemný poměr velikosti a tónáže válečných loďů a vyhlásily princip „otevřených dveří“ v Číně (volného přístupu všech zúčastněných velmocí na čínský trh).

Platnost smluv washingtonské konference měla skončit v roce 1936, ale ve skutečnosti se dodržela rovnováha sil zhroutila již za deset let v souvislosti s počátkem japonské agrese na Dálném východě, v jihovýchodní Asii a Tichomoří. Tato agrese ovlivňovala situaci v této části světa po celé období 1931-1945.

Versailleská a washingtonská mírová konference spoluvytvářely hlavní obrysy poválečného uspořádání světa. Právem se proto hovoří o versaillesko-washingtonském systému jako o východním faktoru mezinárodních vztahů v období mezi dvěma světovými válkami. Útoky proti tomuto systému vyvolaly od počátku 30. let novou mezinárodní krizi a předznamaly vznik druhé světové války.

Vznik Společnosti národů

Důležitým výsledkem versailleské mírové konference bylo i založení Společnosti národů. Tato mezinárodní organizace, do níž vstupilo už při jejím vzniku pětadvacet států, měla pomáhat rozvoji spolupráce mezi státy a národy. Za cíl si kladla i udržení míru a bezpečnosti ve světě. Sídlem Společnosti národů se stala Ženeva. Naděje demokraticky smýšlejících lidí, kteří v ní viděli záruku

Obr. 9 Edvard Beneš jako ministr zahraničních věcí zastupoval Československo na mírové konferenci ve Versailles

světového míru, však nedokázala naplnit. Ženevská diplomataická jednání nebyla totiž podpořena dostatečným odhodláním mezinárodního společenství zasáhnout politicky, hospodářsky a vojensky proti těm státům, které porušovaly základy mezinárodního práva a neváhaly proti jiným státům použít vojenskou sílu a další formy nátlaku. Československo myšlenku Společnosti národů podporovalo. Od samého počátku se aktivně podílelo na její činnosti. Při diplomatických jednáních vedených na půdě této organizace si získal velké mezinárodní uznání československý ministr zahraničních věcí dr. Edvard Beneš. V letech 1923-1927 byl členem Rady Společnosti národů a v letech 1926-1927 předsedou jejího bezpečnostního výboru.

Pojmy:

Reparace – nahrazení škod způsobených válkou vládnímu státu ukládané jako povinnost státu poraženému.
Revizionismus – snaha změnit, revidovat soustavu určitých politických názorů a s nimi i společenské zřízení.

Důležitá data:

leden-červen 1919 – jednání versailleské mírové konference
1919-1920 – podepsání mírových smluv se spojenci Německa
1920-1921 – uzavření vzájemných spojeneckých smluv mezi Rumunskem, Královstvím Srůb, Chorvaty, a Slovínky a Československem – vznik Malé dohody
1921-1922 – washingtonská mírová konference a dotvoření versaillesko-washingtonského systému

Otázky, úkoly:

1. Které státy se staly hlavními politickými a vojenskými vítězi první světové války? Který stát byl hlavním ekonomickým vítězem? 2. Jaké závazky vyplývaly z versailleské mírové konference pro Německo? 3. Vysvětlíte pojmy versailleský mírový systém a washingtonský mírový systém. 4. Kolik států stálo u zrodu Společnosti národů? Ve kterém městě měla své sídlo? 5. Které státy sdružovala Malá dohoda? Co bylo cílem jejich spojení? 6. Prostudujte si výňatek z Paktu Společnosti národů z 28. dubna 1919. Vyjádřete svůj názor: a) na hlavní ideové a organizační principy Společnosti národů; b) na formulaci práv a povinností členů Společnosti národů; c) na články 16 a 17, které upravovaly postup při sporu mezi dvěma státy.

Z Paktu Společnosti národů z 28. 4. 1919:

Vysoké smluvní strany,
travdivajice, že k rozvoji součinnosti mezi národy a k tomu, aby se jimi zaručil mír a bezpečnost, je důležitou příčinou jisté závazky, že se neuchýlí k válce,
udržování veřejné vztahy mezinárodní, založené na spravedlnosti a čestnosti, zachovávají přímé předpisy mezinárodního práva utvářené do nyníška za závazné normy jednání vlád, hájit spravedlnost a svědomitě zachovávat ve vzájemných vztazích organizovaných národů všechny smluvní závazky uložené smlouvami, přijímají tuto smlouvu, již se zakládá Společnost národů.